

Puheenvuoro

Marko Ala-Fossi & Kari Karppinen

Yleisradio ansaitsee parempaa keskustelua tehtävistään

Yleisradiosta käyty julkinen keskustelu on viime vuosina jäänyt lähinnä yhtiön rahoituksen ympärillä pyöriväksi poliittiseksi teatteriksi, jolla lepytellään talouden ja politiikan äänekkäimpiä intressipiirejä. Sen sijaan aito pohdinta julkisen palvelun median muuttuvasta roolista ja merkityksestä suomalaisen yhteiskunnan ja kulttuurin kehitykselle on onnistuttu sivuuttamaan lähes kokonaan.

Osaltaan tästä voi syyttää estoitta omassa asiassaan kampanjoivia mediayrityksiä ja toisaalta poliitikkoja, joille kiista Yleisradion rahoituksen tasosta on tarjonnut keinon edistää omia, usein varsin populistisia päämääriään. Oman vastuunsa kantavat myös tutkijat, sillä heillä olisi edellytykset paitsi oikoa virheellisiä väitteitä, myös tuoda julkiseen keskusteluun vaihtoehtoisia näkökulmia ja esimerkiksi tutkimukseen perustuvia vertailuja muihin maihin. Yleiskeskustelussa tutkijoilla on kuitenkin ollut vaikeuksia saada äänensä kuuluviin.

Ylen asemaan ja rahoitukseen liittyvässä väittelyssä ja lobbauksessa ovat toistuneet edelleen monet samat teemat ja argumentit kuin Yle-veroon siirtymistä edeltävässä keskustelussa (ks. esim. Ala-Fossi & Hujanen 2010; Herzog & Karppinen 2014). Monien vaiheiden jälkeen Ylen rahoituksesta saavutettu poliittinen kompromissi ei silloin saanut tyyliipisteitä, mutta sen arveltiin ainakin tuovan Ylelle työrauhaa useita vuosia kestäneen epävarmuuden jälkeen.

Vaikka kaupallinen media joutui pettymään Ylen tehtävien supistamista ja valvontaa koskeissa vaatimuksissaan, se ei kuitenkaan hellittänyt. Vuoden 2015 eduskuntavaalit ja tulevien hallituspuolueiden ennen vaaleja antamat lupaukset tarjosivat uuden mahdollisuuden nostaa Ylen tehtävät ja rahoitus taas arvioitaviksi. Tilaisuuteen tarrasivat myös yksittäiset poliitikot ja vaikuttajat. Viestinnän keskusliiton ja lehdistön kampanjointiin on jo totutusti kuulunut valtiollisen ja ”vapaan” median vastakkainasettelu sekä puhe liian suuren Ylen aiheuttamista markkinahäiriöistä ja uhasta median monimuotoisuudelle (esim. Tapaninen 2015). Sipilän hallituksen Yle-linjauksissa taas yhdistyivät monenlaiset taustamotiivit, puhdasoppisesta markkinaliberalismista perussuomalaisten monikulttuurisuuskritiikkiin.

Hallituksen asettamista kahdesta mediatyöryhmästä ensin raporttinsa jätti Anssi Vanjoen työryhmä.¹ Vaikka ryhmän tehtävänä oli pohtia nimenomaan kaupallisten mediamarkkinoiden toimintaedellytyksiä, sen esityksistä huomattavan moni koski Yleä. Sen pohjalta Ylen tehtäviä ja rahoitusta linjasi tarkemmin Arto Satosen (kok) johtama parlamentaarinen työryhmä, joka jätti ehdotuksensa kesäkuussa 2016.² Mitä näistä selvityksistä sitten on jäänyt käteen?

Satosen työryhmää voi tulostensa perusteella pitää korkean profiilin poliittisena teatterina, jonka esitykset tänä syksynä tehtäviksi muutoksiksi Yleisradion tehtäviin olivat merkityksellään lähinnä symbolisia. Kaupallisen median vaatimukseen pyrittiin vastaamaan ehdottamalla

Ylen tehtäviin mainintoja mediakentän monimuotoisuuden edistämisestä ja yhteistyöstä muun median kanssa. Perussuomalaisten iloksi taas ehdotettiin, että aiemman monikulttuurisuuden sijaan Yleisradio tukisi vastedes kulttuurien moninaisuutta.

Tehtäviin liittyvien viilausten lisäksi työryhmä esitti Ylen rahoituksen indeksikorotuksen jäädyttämistä seuraavaksi kolmeksi vuodeksi. Vaikka indeksikorotus ei ehkä ole Ylelle kohtalonkysymys, sen kautta käy hyvin ilmi, miten Ylestä on tullut päivänpolitiikan pelinappula. Kun eduskunta 2011 hyväksyi Ylen nykyisen rahoitusmallin, uudistuksessa pyrittiin turvaamaan Ylen riippumattomuus ja vanhaa tv-maksua vakaampi ja ennustettavampi tulopohja. Eduskunta on omilla toimillaan kuitenkin aiheuttanut sen, että nämä tavoitteet ovat jääneet saavuttamatta.

Televisio- ja radiorahastolakiin kirjatusta indeksiehdosta on pidetty kiinni vain kerran, kun Yle-veron enimmäismäärään hyväksyttiin kolmen euron korotus vuodelle 2014. Vuotta myöhemmin eduskuntaryhmien puheenjohtajat sopivat yhdessä, että vaalivuonna 2015 Yle-veroa ei voida korottaa indeksin mukaan, joten eduskunta sääti väliaikaisen lain indeksiehdon soveltamatta jättämisestä. Silloisen valtiovarainministerin Petteri Orpon mukaan kyse oli talousahdingon aiheuttamasta poikkeusmenettelystä, josta ”ei tule tapaa”.

Kuitenkin syksyllä 2015 Yle-veron indeksi päätettiin taas jäädyttää vuodeksi. Tällä kertaa hallituspuolueet sopivat asiasta vakiintuneesta parlamentaarista käytännöstä poiketen ilman eduskuntaryhmien yhteiskokousta. Lisäksi kuluvan vuoden budjetin yhteydessä tehtiin lakimuutos, jolla vapautettiin alle 10 300 euroa vuodessa ansaitsevat Yle-verosta. Tämä on valtiovarainministeriön mukaan alentanut Yle-veron tuottoa niin, ettei se enää edes riittäisi kattamaan indeksillä tarkistettua Yleisradion määrärahaa.³ Rahoituksen osalta Satosen työryhmälle ei siis jäänyt juuri liikkumavaraa, koska Yle-veron pohjaa oli jo kavennettu eivätkä opposition edustajat ryhmässä hyväksyneet Ylen määrärahan rajua leikkaamista.

Yleisen taloustilanteen lisäksi indeksin jäädyttämisiä on perusteltu niin muun median ongelmilla kuin sosiaalisella oikeudenmukaisuudella ja säästötalkoisiin osallistumisella. Kun mediakentän muutokset vaikuttavat muuten olevan kansallisen päätöksenteon ulottumattomissa, Ylestä on tullut yhä selvemmin se viestintäpolitiikan palanen, johon poliitikoilla on vielä valtaa. Niinpä Yle-keskustelussa kulminoituvat niin kaupallisen median elinkeinopoliittiset pyrkimykset lievittää omaa ahdinkoaan kuin myönteistä vaalijulkisuutta janoavien poliitikkojen monimutkainen mediasuhde.

Kaupallisen median rahapula ei kuitenkaan ratkea Yleä kurittamalla, eikä Ylen indeksikorotuksista luopuminen ratkaise pienituloisten ongelmia. Sen sijaan tempoileva ja lyhytjänteinen yleisradiopolitiikka lisää turhaan epävarmuutta julkisen palvelun toiminnan edellytyksistä. Vaalien läheisyydessä nouseva into tarkastella uudelleen Yleisradion tehtäviä ja rahoitusta osoittaa, että nykymalli myös sitoo Yleisradiosta käytävän keskustelun liiaksi erilaisiin vaalilupauksiin. Esimerkiksi Tanskassa julkisen palvelun rahoituksesta ja tehtävistä tehdään säännöllisesti nelivuotinen, yli vaalikauden ulottuva sopimus, jota osapuolet eivät voi yksipuolisesti muuttaa.

Satosen työryhmän kompromissiesityksiä voi toki tulkita myös niin, että parlamentaarinen valmistelu, johon kaikki eduskuntapuolueet osallistuvat, suojaa edelleen jollakin tavalla Ylen riippumattomuutta poliittisista suhdanteista. Yhden Yle-kriittisen hallituksen ei ole helppoa viedä läpi radikaaleja muutoksia, kuten työryhmässä esillä olleita satojen miljoonien leikkauksia (esim. Luukka 2016).

Pahimmat uhkakuvat Ylen pilkkomisesta tai näivettämistä näyttävät siis jälleen hälvenneen, mutta 90-vuotisjuhlia viettävän instituution tehtäviä ja asemaa koskevan julkisen keskustelun laatua uudet työryhmät ja selvitykset eivät ole juuri parantaneet.

Julkisen palvelun median tehtävistä on aina syytä käydä kriittistä keskustelua. Yle ei ole arvostelun yläpuolella eikä sen nykyinen organisoitumismalli ole ainoa mahdollinen. Ongelmalista on se, että keskustelua dominoivat vuodesta toiseen Ylen kaupallisten kilpailijoiden toistamat, kaupallisen median eurooppalaisten etujärjestöjen luomat strategiset kehukset, joissa Yle nähdään aina enemmän ongelmana kuin ratkaisuna. Sen sijaan, että keskusteltaisiin siitä,

miten julkisen palvelun media voi paremmin palvella kansalaisia, edistää median monipuolisuutta tai miten sen riippumattomuutta voidaan vahvistaa, keskustelussa toistuvat väittämät siitä, kuinka Yle olemassaolollaan vääristää markkinoita ja uhkaa median monimuotoisuutta. Usein nämä väittämät otetaan keskustelun lähtökohdaksi ilman viittauksia tutkimuksiin tai tarkemmista perusteluista.⁴ Esimerkiksi Ruotsin ja Norjan hallitusten tilaamissa raporteissa (2015) on päädytty aivan erilaisiin johtopäätöksiin julkisen palvelun vaikutuksista mediamarkkinoihin. Julkisen palvelun aiheuttamista markkinahäiriöistä ei Ruotsissa löydetty näyttöä⁵ – ja Norjassa taas julkinen palvelu on keskeinen keino lisätä median monipuolisuutta.⁶

Toinen ongelmallinen piirre Yle-keskustelussa liittyy poliittiseen riippumattomuuteen. Ainakin yksittäisten kansanedustajien linjauksissa Ylen rahoitus ja asema nivoutuvat käsityksiin Ylen journalismin laadusta ja sen poliittisista painotuksista. Esimerkit eri Euroopan maista kertovat, että aidosti riippumattoman julkisen palvelun mediajärjestelmän rakentaminen on vaikeaa, mutta sen menettäminen on helppoa. Käytännössä riippumattomuutta pitävät yllä paitsi muodolliset hallintorakenteet myös poliittinen kulttuuri ja jaettu ymmärrys sen arvosta. Ylen joutuessa päivänpolitiikan ja lobbauksen välineeksi tämä ymmärrys helposti rapautuu.

Polarisoituneessa keskustelussa myös Ylen puolustajat, mukaan luettuna monet viestintätutkijat, turvautuvat helposti vanhoihin korulauseisiin Ylen kansallisesta tehtävästä ja yhteiskunnallisesta merkityksestä. Keskustelu siitä, mitä tämä tehtävä pitää nykyaikana sisällään ja miten se olisi parasta järjestää, edellyttää kuitenkin aitoa vuoropuhelua sekä yhteiskunnallisista arvoista että erilaisista viestintäpoliittisista vaihtoehdoista ja niiden seurauksista.

Kaupallisen median ja poliitikkojen dominoimaan julkiseen keskusteluun kaivattaisiin siis myös kansalaisyhteiskunnan, mukaan lukien tutkijoiden ääntä. Tutkijoiden roolina voisi olla esimerkiksi perustelujen vaatiminen, taustojen avaaminen ja vaihtoehtoisten näkökulmien tuominen keskusteluun. Viestintätutkijoilla on myös edellytyksiä asettaa usein nurkkakuntaisen keskustelun väitteitä laajempaan kontekstiin. Esimerkiksi muissa Pohjoismaissa keskustelu julkisesta keskustelusta kytkeytyy pelkän mediatalouden sijasta myös laajempaan keskusteluun hyvinvointivaltion tiedollisista ja kulttuurisista ulottuvuuksista (Syvertsen ym. 2014). Julkisessa keskustelussa tai selvityksissä ovat jääneet vähemmälle huomiolle myös kansainväliset vertailut, joissa on pohdittu julkisen palvelun median merkitystä kansalaisten tietämykseen, median monipuolisuuteen ja luottamukseen mediaan (esim. Candel 2016) tai vertailtu yleisradioyhtiöiden sopeutumista digitaaliseen ympäristöön (esim. Sehl ym. 2016). Vertailun avulla on helppo löytää ainakin varoittavia esimerkkejä maista, joissa julkisen palvelun riippumattomuus on rapautunut tai joissa julkisen palvelun yhtiöiden toimintaedellytykset ovat näivettyneet esimerkiksi verkkotoimintoja rajoittamalla.

Kirjoittajien tiiviimpi puheenvuoro aiheesta on julkaistu Suomen Kuvalehdessä: <http://suomenkuvalehti.fi/jutut/kotimaa/mielipide-kotimaa/ylen-rahoituksesta-on-tullut-paivanpoliittinen-pelinappula/>

Kirjallisuus

- Ala-Fossi, Marko & Hujanen, Taisto (2010). The rise and fall of public service media fee proposal in Finland. Working Papers, No. 269. Cologne: Institute of Broadcasting Economics at the University of Cologne.
- Candel, Roberto Suarez (2016) *PSM Correlations: links between Public Service Media and societal well-being*. EBU Media Intelligence Service, June 2016. Saatavilla: <http://www.ebu.ch/files/live/sites/ebu/files/Publications/EBU-MIS%20-%20PSM%20Correlations%20-%20Public.pdf> (Luettu 14.09.2016)
- Herzog, Christian & Karppinen, Kari (2014). Policy streams and public service media funding reforms in Germany and Finland. *European Journal of Communication* 29:4, 416–432.
- Sehl, Annika; Cornia, Alessio & Nielsen, Rasmus Kleis (2016). *Public Service News and Digital Media*. Oxford: Reuters Institute for the Study of Journalism. Saatavilla:

<http://www.digitalnewsreport.org/publications/2016/public-service-news-and-digital-media> (luettu 14.09.2016)

Syvertsen, Trine, Enli, Gunn, Mjøs, Ole & Moe, Hallvard (2014). *The Media Welfare State: Nordic Media in the Digital Era*. Ann Arbor: University of Michigan Press.

Tapaninen, Jaakko (toim.) (2015). *Ylen suuri tehtävä: Raportti Yleisradion roolista muuttuvassa mediakentässä*. Saatavilla: http://www.greatpoint.fi/wp-content/uploads/2015/02/Ylen_Suuri_Tehtava.pdf (luettu 14.09.2016)

Sanomalehtitekstit

Luukka, Teemu (2016). Yle-debatti kiihtyy: Viestinnän keskusliiton Kangaskorven mukaan Ylen rahoituksen supistaminen on "ainoa keino". Helsingin Sanomat 16.5. 2016. Saatavilla: <http://www.hs.fi/kulttuuri/a1463278231117> (luettu 14.09.2016)

Viitteet

¹ <http://www.lvm.fi/-/mediatyoryhman-toiminnan-suojaisesta-reiluun-kilpailuun-856609>

² <http://www.lvm.fi/-/tyoryhman-ylen-rahoituksesta-ja-tehtavista-parlamentaarinen-yhteisymmarrys>

³ <https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/JulkaisuMetatieto/Documents/EDK-2015-AK-24879.pdf>

⁴ <http://suomenkuvalehti.fi/jutut/kotimaa/ylen-tarjonta-ei-ole-ilmaista-eika-tutkimus-ole-osoittanut-etta-yle-hankaloittaisi-muun-median-elamaa/>

⁵ <http://www.mprt.se/sv/nyhetsrum/pressmeddelanden/2015/en-rapport-om-hur-public-service-bolagen-paverkar-mediemarknaden-och-en-oversyn-av-systemet-med-forhandsprovning-/>

⁶ <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/stortingsmelding-om-allmennkringkasting--for-auka-mediemangfald/id2424004/>